

MAZMUN VA TILNI INTEGRALLASHGAN HOLDA O‘QITISH (CLIL) ASOSIDA TALABALARNING INGLIZ TILIDAGI KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI OSHIRISH USULLARI

Ayatov Raximberdi Ibragimovich

“Alfraganus University” nodavlat oliy ta’lim tashkiloti Filologiya fakulteti
Tillarni o‘qitish markazi xorijiy til katta o‘qituvchisi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mazmun va tilni integrallashgan holda o‘qitish, ya’ni CLIL yondashuvi asosida talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirish usullari tahlil qilinadi. Tadqiqotda CLIL texnologiyasining nazariy asoslari, uning til o‘rganish jarayonida predmet mazmuni bilan uyg‘unlashgan holda qo‘llanilishi hamda talabalar nutqiy faoliyatini rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, tinglab tushunish, o‘qish, gapirish va yozish ko‘nikmalarini kompleks rivojlantirishda autentik materiallar, interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, hamkorlikka asoslangan topshiriqlar va mavzuga yo‘naltirilgan kommunikativ mashqlarning ahamiyati ochib beriladi. Maqolada CLIL asosida tashkil etilgan darslar talabalarning nafaqat til birikmalarini o‘zlashtirishiga, balki kasbiy fikrlash, muloqot madaniyati, mustaqil tahlil qilish va xalqaro akademik muhitga moslashish ko‘nikmalarining shakllanishiga ham xizmat qilishi asoslanadi. Natijada, mazkur yondashuv ingliz tilini o‘qitishda samarali pedagogik vosita sifatida talabalarning kommunikativ faolligini oshirish, lug‘at boyligini kengaytirish va real muloqot sharoitida erkin fikr bildirish kompetensiyasini mustahkamlashga yordam berishi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: CLIL, integrallashgan ta’lim, kommunikativ kompetentlik, ingliz tili, mazmun va til uyg‘unligi, interfaol metodlar, autentik materiallar, nutqiy ko‘nikmalar.

METHODS FOR ENHANCING STUDENTS’ COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ENGLISH THROUGH CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING (CLIL)

Ayatov Raximberdi Ibragimovich

Senior Foreign Language Teacher at the Center for Language Teaching, Faculty of

Philology, Alfraganus University Non-State Higher Education Institution,
Independent Researcher at Chirchiq State Pedagogical University

Abstract: This article analyzes methods for improving students' communicative competence in English based on Content and Language Integrated Learning (CLIL). The study examines the theoretical foundations of CLIL, its application through the integration of subject content and language learning, and its didactic potential in developing students' speech activity. It also highlights the importance of authentic materials, interactive methods, problem-based situations, collaborative tasks, and topic-oriented communicative exercises in the integrated development of listening, reading, speaking, and writing skills. The article substantiates that lessons organized on the basis of CLIL contribute not only to the acquisition of language units by students, but also to the formation of professional thinking, communication culture, independent analysis, and adaptation to the international academic environment. As a result, this approach is emphasized as an effective pedagogical tool in teaching English, helping to increase students' communicative activity, expand their vocabulary, and strengthen their ability to express ideas freely in real communication contexts.

Keywords: CLIL, integrated learning, communicative competence, English language, content and language integration, interactive methods, authentic materials, speech skills.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot almashinuvi jadallashgan davrda ingliz tilini o'qitish masalasi faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirish yoki alohida lug'aviy birliklarni yodlash bilan cheklanib qolmayapti. Zamonaviy ta'lim tizimi talabdan tilni real ijtimoiy, akademik va kasbiy vaziyatlarda samarali qo'llay olishni talab etadi. Shu bois chet tilini o'qitishda kommunikativ kompetentlikni shakllantirish ustuvor maqsadlardan biriga aylandi. Kommunikativ kompetentlik talabning til birliklarini bilishi bilan birga, ularni maqsadga muvofiq, vaziyatga mos va mazmunan to'g'ri qo'llay olish qobiliyatini ham anglatadi. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar uchun bu masala yanada muhimdir, chunki bo'lajak mutaxassis nafaqat tilni bilishi, balki uni ta'limiy va kasbiy faoliyatda vosita sifatida qo'llay olishi kerak.

Mazmun va tilni integrallashgan holda o‘qitish, ya’ni CLIL yondashuvi ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan innovatsion metodik yo‘nalishlardan biridir. Ushbu yondashuvda til maqsad emas, balki muayyan fan mazmunini o‘zlashtirish vositasi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Natijada talaba tilni sun‘iy mashqlar orqali emas, balki mazmunli kontekstda, real kommunikativ ehtiyoj asosida egallaydi. CLIL texnologiyasi dars jarayonida ikki asosiy vazifani birlashtiradi: bir tomondan, predmetga oid bilimlarni kengaytiradi, ikkinchi tomondan esa, ingliz tilidagi nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Bu esa o‘qitish jarayonini yanada tabiiy, maqsadli va samarali qiladi.

Hozirgi kunda oliy ta’lim tizimida fanlararo integratsiya, amaliy yo‘naltirilgan ta’lim va talaba markazli yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. CLIL ana shu zamonaviy tendensiyalar bilan uyg‘unlashib, tinglab tushunish, o‘qish, gapirish va yozish ko‘nikmalarini bir butun tizimda rivojlantirish imkonini beradi. Mazkur yondashuv, ayniqsa, ingliz tili yo‘nalishidagi talabalar uchun muhim bo‘lib, ularda mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish, dalillash, taqdimot qilish va kasbiy matnlar bilan ishlash kabi kompetensiyalarni shakllantiradi. Shundan kelib chiqib, CLIL asosida talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirish usullarini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda mazmun va tilni integrallashgan holda o‘qitish asosida talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirish usullarini aniqlash uchun bir necha o‘zaro bog‘liq metodlardan foydalanildi. Avvalo, mavzuga oid ilmiy-pedagogik, metodik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish metodi qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida CLIL yondashuvining nazariy mohiyati, uning asosiy tamoyillari, chet tilini o‘qitishdagi o‘rni hamda kommunikativ kompetentlik bilan aloqador jihatlari o‘rganildi. Shuningdek, xorijiy va mahalliy tadqiqotlarda CLIL texnologiyasidan foydalanish tajribasi tahlil qilinib, samarali metodik yondashuvlar ajratib olindi.

Tadqiqot jarayonida kuzatish metodi ham muhim o‘rin tutdi. Ingliz tili mashg‘ulotlarida talabalarning darsdagi ishtiroki, savol-javoblardagi faolligi, guruhli ishlardagi muloqoti, fikrni og‘zaki va yozma shaklda ifodalash darajasi muntazam kuzatildi. Ayniqsa, CLIL asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda talabalarning mavzuga oid terminlarni qo‘llash, mantiqiy izchillikda fikr bildirish, autentik matnlar bilan ishlash va o‘zaro hamkorlikda nutqiy faoliyat olib borish ko‘rsatkichlariga alohida e’tibor qaratildi. Bu usul orqali kommunikativ kompetentlikning amaliy ko‘rinishlari aniqlashtirildi.

Suhbat va savolnoma metodlari yordamida talabalarning CLIL darslariga munosabati, ularning ingliz tilida muloqot qilishdagi qiyinchiliklari, motivatsiya darajasi hamda mazkur yondashuvning o'quv faoliyatiga ta'siri o'rganildi. Savolnomalarda talabalar uchun tushunarliklik, qiziqarlilik, interfaollik va foydalilik kabi mezonlar asos qilib olindi. Ushbu usullar natijasida talabalarning nafaqat bilim darajasi, balki ularning ichki ehtiyoji va o'quv motivlari ham tahlil qilindi.

Bundan tashqari, taqqoslash va umumlashtirish metodlari orqali an'anaviy ingliz tili darslari bilan CLIL asosidagi mashg'ulotlarning farqli jihatlari yoritildi. Dars jarayonida muammoli vaziyatlar, mavzuga yo'naltirilgan topshiriqlar, juftlik va kichik guruhlardagi faoliyat, taqdimot va muhokama usullarining kommunikativ kompetentlikka ta'siri umumlashtirildi. Shu tariqa, qo'llanilgan metodlar tadqiqot mavzusini har tomonlama yoritish, CLIL asosidagi samarali usullarni aniqlash hamda ularning pedagogik ahamiyatini asoslash imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari mazmun va tilni integrallashgan holda o'qitish asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini namoyon etdi. Avvalo, CLIL yondashuvi qo'llangan darslarda talabalar mavzuni chuqurroq anglash bilan birga, ingliz tilida fikr bildirishga nisbatan faolroq munosabat ko'rsata boshladi. Ular dars jarayonida yangi atamalarni kontekst asosida o'zlashtirgani sababli lug'at boyligi sun'iy yodlashga emas, balki mazmunli qo'llashga tayangan holda kengaydi. Bu esa nutqning tabiiyligini va ifoda aniqligini oshirdi.

Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, CLIL asosidagi mashg'ulotlarda talabalar guruhli ishlarda faolroq qatnashdi, savollarga javob berishda ko'proq tashabbus ko'rsatdi hamda mavzu yuzasidan mustaqil munosabat bildirishga intildi. Ayniqsa, muammoli vaziyatlar, taqdimot, matn tahlili va hamkorlikka asoslangan topshiriqlar talabalarning gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'ldi. Talabalar dars jarayonida mazmunni tushunishga intilgani sababli til vositalaridan maqsadli foydalanishga harakat qildi. Natijada nutqiy faollik, savol berish madaniyati, mantiqiy javob qaytarish va suhbatni davom ettirish qobiliyatlari kuchaydi.

Savolnoma va suhbat natijalari ham CLIL yondashuvining samaradorligini tasdiqladi. Talabalarning aksariyati bunday darslar an'anaviy mashg'ulotlarga nisbatan qiziqarliroq va foydaliroq ekanini ta'kidladi. Ular ayniqsa autentik materiallar bilan ishlash, real hayotga yaqin mavzular asosida munozara qilish va fan mazmunini ingliz tilida anglash imkoniyatini ijobiy baholadi. Ayrim talabalar dastlab

terminologiya va murakkab matnlarni tushunishda qiyinchilik sezgan bo'lsa-da, muntazam mashg'ulotlar davomida bu to'siqlar bosqichma-bosqich kamaygani aniqlandi.

Shuningdek, CLIL asosida dars olib borish talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko'nikmalarining faollashuviga xizmat qildi. Bu holat ularning yozma ishlari va og'zaki chiqishlarida ham yaqqol sezildi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari CLIL yondashuvi ingliz tilidagi kommunikativ kompetentlikni oshirishda samarali metodik vosita ekanini, ayniqsa pedagogik oliy ta'limda uning amaliy ahamiyati yuqori ekanini ko'rsatdi.

Muhokama

Olingan natijalar mazmun va tilni integrallashgan holda o'qitish yondashuvi talabalarining ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini rivojlantirishda yuqori pedagogik salohiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Mazkur holatni izohlashda, avvalo, CLIL metodining tabiiy kommunikativ muhit yaratish xususiyatiga e'tibor qaratish lozim. An'anaviy til darslarida ko'pincha grammatik shakllar va leksik birliklar alohida o'rgatiladi, natijada til mazmundan uzilib qoladi. CLIL yondashuvida esa til o'quv materialining ajralmas qismi sifatida amal qiladi. Shu sababli talabalar ingliz tilidan foydalanishni nazariy vazifa emas, balki amaliy zarurat sifatida qabul qiladi. Bu esa ularning muloqotga kirishish ehtiyojini kuchaytiradi va nutqiy faolligini oshiradi.

Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash mumkinki, kommunikativ kompetentlik faqat til birliklarini bilish bilan belgilanmaydi. U nutq vaziyatini tushunish, mos uslubni tanlash, mazmunni aniq ifodalash, suhbatdosh bilan o'zaro aloqani saqlash va fikrni mantiqiy bayon qilish kabi ko'plab komponentlarni o'z ichiga oladi. CLIL aynan mana shu ko'p qirrali kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi. Chunki talaba darsda muayyan mavzuni anglash, tahlil qilish, taqqoslash, tushuntirish va himoya qilish jarayonida til vositalaridan faol foydalanadi. Demak, mazkur yondashuv tilni o'rganish bilan tafakkurni rivojlantirishni birlashtiradi. Bu esa, ayniqsa, pedagogik oliy ta'limda muhimdir, chunki bo'lajak o'qituvchi kelajakda chet tilini faqat o'zi bilib qolmasdan, uni boshqalarga yetkazish malakasiga ham ega bo'lishi zarur.

Shuningdek, CLIL darslarida autentik materiallardan foydalanish masalasi alohida muhokamaga loyiq. Autentik matnlar, videolar, diagrammalar, ilmiy-populyar maqolalar va mavzuga oid taqdimotlar talabalarni sun'iy o'quv muhitidan real axborot maydoniga olib kiradi. Bunday materiallar bir tomondan tilning tabiiy qo'llanishini ko'rsatadi, ikkinchi tomondan esa talabalarining akademik va kasbiy

dunyoqarashini kengaytiradi. Natijada o'quvchi yoki talaba matnni nafaqat til nuqtai nazaridan, balki mazmuniy jihatdan ham tahlil qilishga odatlanadi. Bu esa uning o'qib tushunish, asosiy g'oyani ajratish, muallif pozitsiyasini anglash va unga nisbatan mustaqil munosabat bildirish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Biroq CLIL yondashuvini samarali joriy etish ma'lum shart-sharoitlarni talab etadi. Birinchidan, o'qituvchi nafaqat til metodikasini, balki integratsiyalashgan mavzu mazmunini ham yetarli darajada bilishi kerak. Ikkinchidan, topshiriqlar talabaniing til darajasi va predmetni anglash imkoniyatiga mos holda ishlab chiqilishi zarur. Agar matn yoki vazifa haddan tashqari murakkab bo'lsa, talaba mazmunni ham, tilni ham to'liq o'zlashtira olmaydi. Uchinchidan, baholash tizimi faqat grammatik xatolarni emas, balki mazmunni tushunish, fikrni ifodalash va kommunikativ ishtirok darajasini ham hisobga olishi lozim. Demak, CLILni qo'llashda metodik muvozanat va bosqichma-bosqichlik tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, CLIL yondashuvi talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirishda zamonaviy, samarali va istiqbolli pedagogik model sifatida namoyon bo'ladi. U til va mazmun o'rtasidagi sun'iy chegarani bartaraf etadi, talabaniing fikrlash faoliyatini faollashtiradi, muloqotga bo'lgan ichki ehtiyojini rag'batlantiradi hamda akademik va kasbiy kommunikatsiyaga tayyorlaydi. Shu bois mazkur yondashuvni pedagogik oliy ta'lim tizimida kengroq qo'llash, o'qituvchilarni maxsus tayyorlash va CLIL asosidagi o'quv resurslarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Mazmun va tilni integrallashgan holda o'qitish, ya'ni CLIL yondashuvi talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirishda samarali pedagogik vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u tilni alohida o'quv predmeti sifatida emas, balki muayyan mazmunni anglash, tahlil qilish va ifodalash vositasi sifatida qo'llash imkonini beradi. Natijada talabalar ingliz tilini sun'iy mashqlar doirasida emas, balki real kommunikativ ehtiyoj asosida, mazmun bilan bog'liq holda o'zlashtiradi. Bu esa ularning tilga nisbatan qiziqishini oshiradi, nutqiy faolligini kuchaytiradi va muloqotga kirishishdagi ishonchini mustahkamlaydi.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, CLIL yondashuvi tinglab tushunish, o'qish, gapirish va yozish kabi asosiy nutqiy ko'nikmalarni bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, autentik materiallardan foydalanish, muammoli vaziyatlar yaratish, guruhli ishlash, taqdimotlar tashkil etish hamda

mavzuga yoʻnaltirilgan topshiriqlar berish talabalarning ingliz tilida fikrni erkin ifodalashiga ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Ular yangi leksik birliklar va terminlarni kontekst asosida oʻzlashtiradi, mazmunni tushungan holda soʻzlaydi, dalillaydi va munozara olib borishga oʻrganadi. Shu bilan birga, CLIL yondashuvi talabalarni faqat til jihatidan emas, balki intellektual va kasbiy nuqtai nazardan ham rivojlantiradi.

Pedagogik oliy taʼlim muassasalari sharoitida bu yondashuvning qoʻllanishi ayniqsa dolzarbdir. Chunki ingliz tili yoʻnalishida tahsil olayotgan talabalar kelgusida nafaqat tilni biluvchi mutaxassis, balki uni samarali oʻrgata oluvchi pedagog sifatida shakllanishi lozim. CLIL ularning fanlararo fikrlashini rivojlantiradi, akademik muloqot tajribasini boyitadi va kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun zarur boʻlgan kommunikativ tayyorgarlikni kuchaytiradi. Bunday jarayonda talaba maʼlumotni tayyor holda qabul qilmaydi, balki uni mustaqil tahlil qiladi, qayta ishlaydi va ingliz tilida ifodalaydi. Shu maʼnoda CLIL oʻqitish jarayonini faol, mazmunli va talabaga yoʻnaltirilgan shaklga olib chiqadi.

Biroq mazkur yondashuvni muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir qator metodik shartlarga amal qilish zarur. Oʻqituvchi dars mazmunini va til materialini oʻzaro uygʻunlashtira olishi, talabalar til darajasiga mos topshiriqlar tuzishi, kommunikativ faoliyatni ragʻbatlantiruvchi muhit yaratishi kerak. Shuningdek, baholash tizimi ham faqat grammatik toʻgʻrilikka emas, balki mazmunni tushunish, fikrni ifodalash sifati, muloqotdagi ishtirok va nutqiy mustaqillik darajasiga tayanishi maqsadga muvofiqdir. Demak, CLILni qoʻllash faqat metod tanlash emas, balki taʼlim jarayonini yangicha tashkil etishni ham anglatadi.

Umuman olganda, mazmun va tilni integrallashgan holda oʻqitish asosida talabalarning ingliz tilidagi kommunikativ kompetentligini oshirish zamonaviy taʼlimning ustuvor yoʻnalishlaridan biri sifatida namoyon boʻladi. Ushbu yondashuv talabalarni faol fikrlashga, mustaqil muloqot qilishga, akademik va kasbiy vaziyatlarda ingliz tilidan samarali foydalanishga tayyorlaydi. Shuning uchun pedagogik oliy taʼlim tizimida CLIL texnologiyasini keng joriy etish, unga mos dars ishlanmalari yaratish va oʻqituvchilarning metodik salohiyatini oshirish istiqbolli vazifa sifatida eʼtirof etilishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge University Press, 2010.

2. Marsh D. Content and Language Integrated Learning: The European Dimension. University of Jyväskylä, 2002.
3. Dalton-Puffer C. Discourse in Content and Language Integrated Learning (CLIL) Classrooms. John Benjamins Publishing, 2007.
4. Mehisto P., Marsh D., Frigols M. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Macmillan, 2008.
5. Harmer J. How to Teach English. Longman, 2007.
6. Scrivener J. Learning Teaching. Macmillan Education, 2011.
7. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
8. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press, 2012.
9. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge University Press, 2004.
10. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent, 2012.